

Pogromcy mitów

WorldHorseWelfare

Czy twój koń ma problem z bólem, czy tylko jest problematyczny?

Rozwiewamy niektóre mity na temat końskich zachowań...

Świat jeździecki jest pełen anegdot. Wiele z nich opowiada o tym, jak dziwnie konie potrafią się zachowywać podczas siodłania, wsiadania czy jazdy. Moje doświadczenie jako lekarza weterynarii, trenera i jeźdźca nauczyło mnie, że chociaż niektóre z tych opowieści mają oparcie w rzeczywistości, to wiele z nich wprowadza w błąd lub całkowicie rozmija się z prawdą. Oglądałam tysiące koni w czasie siodłania, wsiadania i jazdy, obserwowałam, jak zachowują się po znieczuleniu diagnostycznym, a także przed i po tym, jak źródło bólu zostało u nich opanowane. To doświadczenie uświadomiło mi, że u podłoża wielu z tych dziwnych zachowań leży dyskomfort.

Wśród wielu właścicieli, jeźdźców i trenerów, a także niektórych lekarzy weterynarii pokutuje przekonanie, że koń, który nie jest wyraźnie kulawy w ruchu w rękę lub na lonży, nie ma prawa odczuwać bólu pochodzenia mięśniowo-szkieletowego. Przekonanie to jest bardzo dalekie od prawdy. Wiele koni porusza się normalnie w rękę lub na lonży, ale pod siodłem wykazuje objawy kulawizny lub dyskomfortu. Nie musi on występować stale – może pojawiać się w konkretnych okolicznościach, stanowi jednak zagrożenie dla ich dobrostanu i sprawności fizycznej. Określenie źródła bólu może wymagać szczegółowej diagnostyki, w tym oceny wielu dodatkowych czynników, ponieważ jazda oznacza interakcję pomiędzy koniem, jeźdźcem i siodłem, a każdy z tych czynników – samodzielnie lub w połączeniu z innymi – może przyczyniać się do bolesności.

Dlatego właśnie wiele błędnych wyobrażeń i anegdot to „mity”, które należy obalać nie tylko dla dobra samych koni oraz pozytywnego postrzegania jeździectwa, ale także po to, by poprawić relację konie–ludzie. Niektóre z zachowań, które legły u podstaw tych mitów, zawarte są w etogramie bólu u koni pod siodłem, dzięki czemu można potraktować go jako listę sprawdzającą formę konia. Jest to tabelka 24 konkretnych zachowań, a prawdopodobieństwo wystąpienia większości z nich u koni z bólem pochodzenia mięśniowo-szkieletowego jest przynajmniej dziesięciokrotnie większe niż u koni, które nie odczuwają dyskomfortu. Wynik etogramu na poziomie 8 i więcej punktów oznacza większe prawdopodobieństwo występowania bólu, jednak należy pamiętać, że u niektórych koni z kulawiznami wynik ten wynosił mniej niż 8 punktów.

Konie z wysokim wynikiem oceny na podstawie etogramu zwykle gorzej pracują pod siodłem niż konie, które uzyskały mniej punktów. Więcej na temat etogramu można dowiedzieć się w rozdziale *Dodatkowe informacje*. Zawiera on również tabelę podsumowującą przyczyny bolesności występującej w czasie jazdy, która może jednak nie dawać objawów ewidentnej kulawizny, a także listę publikacji na temat etogramu oraz związanych z bólem zmian behawioralnych u koni.

Pamiętajmy, że jeśli koń wykazuje jakiegokolwiek z wymienionych na liście zachowań, a mimo to bolesność została wykluczona przez wykwalifikowanych lekarzy weterynarii, należy zastanowić się nad innymi czynnikami, które mogą ją wywoływać. Należą do nich: braki w wyszkoleniu jeźdźcy, w treningu lub w sposobie utrzymania (np. zbyt mało paszy objętościowej, zbyt krótki pobyt na padoku lub niewystarczające interakcje społeczne z innymi końmi), stosowanie sprzętu, który – ze względu na konstrukcję lub skutek nieprawidłowego stosowania – wywołuje dyskomfort oraz strach. W identyfikacji i rozwiązaniu takiego problemu mogą pomóc konsultacje z wykwalifikowanym trenerem, behawiorystą, specjalistą żywieniowym oraz saddlefitterem.

Jeśli więc chcesz przyjrzeć się tym 33 mitom na temat zachowania koni, zapraszam do lektury. Aby ułatwić odnalezienie zachowań, które najbardziej odpowiadają charakterystyce danego konia, zostały one pogrupowane w kategorie, a mity ponumerowane.

Sue Dyson MA Vet MB PhD DEO

Zachowania koni

Zachowania, które mogą oznaczać obecność bólu, jeśli się powtarzają u danego konia.

Ogólna postawa i zachowanie: str. 5–7

- Płochliwość: *Mit 1*
- Humorzystość: *Mit 2*
- Lenistwo: *Mit 3*
- Nabuzowanie: *Mit 4*
- Stresowanie się: *Mit 5*

Głowa: str. 7–9

- Zgrzytanie zębami: *Mit 6*
- Uszy nieruchome, stale skierowane do przodu lub stulone: *Mit 7*
- Niestabilne ustawienie głowy, wielokrotne zmiany pozycji góra-dół: *Mit 8*
- Rzucanie głową: *Mit 9*

Kończyny tylne: str. 10–12

- Słabsza tylna kończyna: *Mit 10*
- Częste potykanie się tyłem/utrata równowagi: *Mit 11*
- Opór przy podnoszeniu jednej lub obu kończyn tylnych: *Mit 12*
- Powłóczenie kopytem: *Mit 13*
- Problemy ze skokami: str.12–14

Brykanie po skoku: *Mit 14*

- Niechęć do zeskoków na pochyłości lub z bankietów: *Mit 15*
- Wyłamania: *Mit 16*
- Odmowa skoku: *Mit 17*
- Uporczywe lądowanie na złą nogę: *Mit 18*

Problemy przy siodłaniu i wsiadaniu: str. 15

- Niechęć lub agresja przy podpinaniu popręgu: *Mit 19*
- Niechęć do stania przy wsiadaniu: *Mit 20*

Nieprawidłowe napięcie wodzy: str. 16–17

- Nierówne napięcie na wodzach: *Mit 21*
- Chowanie się za wędzidło: *Mit 22*
- Wieszanie się na wędzidle: *Mit 23*

Problemy z galopem: str. 17–19

- Niechęć do galopu na jedną ze stron: *Mit 24*
- Trudności z pozostawaniem w galopie: *Mit 25*
- Brykanie przy zagalopowaniu: *Mit 26*
- Krzyżowanie w galopie : *Mit 27*

Inne problemy: str. 7, 11, 20–23

- Skłonność do wrzodów żołądka: *Mit 5*
- Częste potykanie się przodami: *Mit 11*
- Niechęć/trudność przy skręcaniu: *Mit 28*
- Niezdolność do poruszania się kłusem pośrednim: *Mit 29*
- Wielokrotne przejścia w galop z kłusa: *Mit 30*
- Schodzenie bokiem z pochyłości: *Mit 31*
- Siodło stale zsuwa się na jedną stronę: *Mit 32*
- Słabe lub niewyrównane oceny w ujeżdżeniu: *Mit 33*

Dodatkowe informacje: str. 24–27

Mit 3: „Mój koń to prawdziwy dżentelmen, ale często muszę poganiać go kopniakami. Jest naprawdę leniwy”.

Lenistwo

Prawidłowo szkolony, wolny od bólu koń powinien ochoczo odpowiadać na pomoce popędzające. Niechęć do ruchu może być wynikiem sprzecznych pomocy (np. nabrania wodzy w momencie przyłożenia łydki – czyli tak, jakbyśmy zaciągali hamulec ręczny, jednocześnie wciskając gaz) lub dlatego, że koń nigdy nie był nauczony prawidłowej reakcji na pomoce. Inna możliwa przyczyna niechęci do ruchu to dyskomfort. Może on być spowodowany przez niedopasowane siodło lub ogłowie, ból będący efektem urazu mięśniowo-szkieletowego lub przez zbyt ciężkiego jeźdźca.

Koń, który wymaga użycia mocnej łydki, by pozostać w galopie. Wodze są luźne, a koń wykazuje cztery spośród opisanych w etogramie zachowań świadczących o dyskomforcie: głowa przed pionem, uszy skierowane do tyłu, nieruchome spojrzenie, machanie ogonem

Mit 4: „Mój koń jest zawsze nabuzowany, ponieważ lubi pracować”.

Nabuzowanie

Napięcie, zbyt ni entuzjazm, spieszanie i nadmierna chęć do robienia wszystkiego w bardzo szybkim tempie to częste objawy dyskomfortu. Może go powodować niedopasowane siodło – być może takie, w którym przedni łąk jest zbyt niski i za ciasny. Zmiana siodła na lepiej dopasowane może znacząco poprawić zachowanie konia podczas jazdy. Może się też zdarzyć, że koń odczuwa ból o małym natężeniu w obu kończynach przednich lub tylnych. W takiej sytuacji koń nie będzie wyraźnie kulawy, ponieważ obie kończyny są w równym stopniu dotknięte bolesnością. Usunięcie bólu, niezależnie od jego przyczyny, jest w stanie zmienić zachowanie zwierzęcia pod siodłem na lepsze, a spieszący, nerwowy koń zauważalnie się uspokoi.

Inne potencjalne przyczyny takiego zachowania to sprzeczne sygnały łydką i wodzą, szczególnie jeśli jeździec jest lękliwy, oraz brak równowagi między podażą energii w diecie a intensywnością wysiłku (pod siodłem oraz na swobodzie na wybiegu) – innymi słowy przekarmienie.

Nerwowy, „gotujący się” klus (który nie uległ poprawie po zdjęciu wytoka). Koń wykazuje też dwa z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, nieruchome, nieobecne spojrzenie

Mit 5: „Mój koń się stresuje i przez to jest skłonny do wrzodów żołądka, więc muszę bardzo uważnie dobrać mu dietę”.

Stresowanie się

Nawracające problemy z wrzodami żołądka u wolnego od bólu, prawidłowo karmionego i utrzymywanego konia to nie jest normalne zjawisko. Uważa się, że wrzody żołądka u koni wiążą się ze stresem. Jeśli jednak usuniemy źródło stresu, to po skutecznym wyleczeniu wrzodów nie powinno dochodzić do nawrotu choroby. Najczęstszą przyczyną nawracających problemów z wrzodami jest ukryty ból pochodzenia mięśniowo-szkieletowego. Musimy sobie zadać pytanie, dlaczego ten akurat koń jest „stresującym się przypadkiem”. Jeśli codzienne utrzymanie (np. wypuszczanie na odpowiednio duży padok, na którym koń może się swobodnie poruszać, duża porcja siana, towarzystwo innych koni) jest prawidłowe, zachowania wynikające ze stresu mają prawdopodobnie podłoże bólowe. Należy pamiętać, że koń z niezbyt silną kulawizną więcej niż jednej kończyny nie będzie wyraźnie kulawy. Ponadto konie takie modyfikują sposób poruszania się (np. usztywniają grzbiet, by zmniejszyć dyskomfort w czasie jazdy), a to może dodatkowo maskować ból.

„Stresujący się” koń

GŁOWA

Mit 6: „Mój trener mówi, że ciągle zgrzytanie zębami w czasie jazdy oznacza, że koń jest uważny i skupiony”.

Zgrzytanie zębami

Powtarzające się zgrzytanie zębami zwykle jest objawem stresu. Najczęściej spotykanym źródłem stresu u koni wierzchowych jest ból.

Mit 7: „Mój trener mówi, że jeśli koń nastawia uszy do przodu, to oznacza, że nie słucha moich pomocy”.

Uszy skierowane do przodu, dobra odpowiedź na pomoce, koń pracuje prawidłowo

Uszy skierowane do przodu, ale obrócone na zewnątrz tak, że widoczna jest wewnętrzna część ucha, koń pracuje prawidłowo

Uszy skierowane do przodu, ale obrócone na zewnątrz, koń pracuje prawidłowo

Ciągłe poruszanie uszami do przodu i do tyłu

U większości koni nie odczuwających dyskomfortu w czasie jazdy uszy są skierowane do przodu lub skośnie w bok. Koniem kierujemy głównie z użyciem pomocy jeździeckich – dosiadu, wodzy, łydek oraz zmian środka ciężkości, nie zaś za pomocą głosu. Dlatego też nie ma powodu, by koń kierował uszy do tyłu, w stronę jeźdźcy. Jeśli uszy konia przez większość jazdy są skierowane do tyłu, zwykle oznacza to dyskomfort.

Uszy obrócone do tyłu, koń wykazuje również jedno z zachowań opisanych w etogramie – nieruchome spojrzenie. Ponadto widoczne nachylenie kłody do wewnątrz na 10-metrowej wolcie

Mit 8: „Mój 4-letni wałach pracuje pod siodłem od 6 miesięcy i stale zmienia pozycję głowy, zwykle w płaszczyźnie góra-dół. Mój trener mówi, że u młodego konia to normalne i że sytuacja poprawi się z czasem”.

Niestabilne ustawienie głowy, ciągłe zmiany pozycji góra-dół

U prawidłowo trenowanego młodego konia, utrzymywanego w dążności do przodu i nieograniczanego zbędnymi sygnałami przenoszonymi przez wodze na wędzidło, pozycja głowy po 6 miesiącach treningu powinna być stabilna. Często zmieniająca się pozycja głowy zwykle oznacza dyskomfort. Potencjalne źródła to ostre krawędzie zębów kaleczące policzki, niedopasowane wędzidło, uszkodzenia kącików pyska, niedopasowane siodło oraz urazy mięśniowo-szkieletowe.

Powtarzające się podrywanie i opuszczanie głowy, koń wykazuje również dwa z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, nieruchome spojrzenie

Mit 9: „Mój koń stale rzuca głową w czasie jazdy. Powiedziano mi, że to nie jest headshaking (koń nie ma neuralgii nerwu trójdzielnego). Zęby zostały sprawdzone. Wypróbowaliśmy już wiele wędzideł, ale żadne nie zmienia sytuacji. Mój trener mówi, że trzeba mu założyć czarną wodzę, bo on po prostu unika pracy”.

Rzucanie głową

Rzucanie głową to jeden ze sposobów, w jaki konie sygnalizują dyskomfort. Częste rzucanie głową wprawdzie wskazuje na obecność bólu, ale nie określa jego źródła (czyli jest objawem niespecyficznym). Czarna wodza nie jest w stanie długofalowo rozwiązać problemu, ale może sprawić, że kulawizna będzie bardziej widoczna.

Wielokrotne rzucanie głową

Mit 10: „Trener twierdzi, że prawa tylna noga mojego konia jest »leniwa« lub słabsza. Co to znaczy? Trener sugeruje, że u niektórych koni jest to normalne”.

Słaba/„leniwa” tylna kończyna

Określenia „słaba” lub „leniwa” dotyczące tylnej kończyny sugerują, że koń stawia nierównej długości kroki tylnymi kończynami, ale ich przyczyna nie ma związku z bólem. Konie, podobnie jak ludzie, nie poruszają się w idealnej symetrii. U niektórych z nich występuje nieznaczna asymetria ruchu, znana jako „stronność” (odpowiednik ludzkiej prawo- i leworęczności). Stronność możemy ocenić ją za pomocą licznych technik, jednak zwykle niemożliwe jest wykrycie jej gołym okiem u konia pod siodłem. Z kolei koń, który w zauważalny sposób powłóczy jednym z tylnych kopyt lub wykonuje krótszy wykrok jedną kończyną, najprawdopodobniej odczuwa dyskomfort. Ponadto jeśli taki koń stale porusza się asymetrycznie, możliwe jest, że z czasem rozwiną się u niego wtórne zmiany w sposobie ruchu. Im wcześniej pierwotny problem zostanie zidentyfikowany i zdiagnozowany, tym bardziej prawdopodobne będzie skuteczne leczenie, poprawa stanu konia oraz uniknięcie wtórnych problemów.

Powłóczenie prawym tylnym kopytem. Siodło również zsuwa się na prawo. Prawdopodobnie jest to efekt asymetrycznego ruchu grzbietu spowodowanego nieznaczną kulawizną kończyny tylnej

Mit 11: „Mój koń często się potyka, ale to niezdara, jest bardzo duży i ma tylko 7 lat, więc po prostu potrzebuje trochę więcej czasu, by dorosnąć”.

Częste potykanie się tylnymi kończynami, utrata równowagi

Konie osiągają dojrzałość szkieletową w wieku sześciu lat. Do tego momentu, jeśli są prawidłowo trenowane i wolne od bólu, mają prawidłową kontrolę nerwową nad położeniem kończyn, a ich kopyta są regularnie korygowane do właściwej długości, więc powtarzające się potykanie nie powinno się im zdarzać. Może ono oznaczać, że koń nie jest w stanie prawidłowo kontrolować stawiania kończyn ze względu na zaburzenia neurologiczne. Może też być efektem wywołanych bólem zmian w stawianiu kończyn. Jeśli człowiek lub koń odczuwa ból, może dojść do zmian w szlakach neuronowych, a to z kolei zmienia sposób stawiania kończyn na podłożu, przez co koń łatwiej się potyka kończynami przednimi, tylnymi lub traci równowagę. Niekiedy zdarza się, że potykanie wynika ze zmniejszonego zakresu ruchu w stawach w odpowiedzi na ból.

Utrata równowagi na prawym tyle

Utrata równowagi na lewym przodzie

Mit 12: „Mój koń zawsze miał trudności z podnoszeniem tylnych nóg, szczególnie prawej, ale przy wszystkich pozostałych nogach współpracuje dobrze. To miły koń i stara się, więc po prostu uznaję, że on tak ma”.

Opór przy podnoszeniu jednej lub obu kończyn tylnych

Większość koni po odpowiednim przyuczeniu powinna podnosić prawą i lewą kończynę tylną tak samo łatwo i bez wysiłku. Niewielki odsetek koni ma za sobą traumatyczne doświadczenia, co sprawia, że będą się one bały podawać jedną lub obie kończyny tylne. Jednak przy odpowiednim postępowaniu i pozytywnym wzmocnieniu można sobie z tym problemem poradzić. Częściej zdarza się, że uporczywa niechęć od podnoszenia tylnych kończyn oznacza, że koń spodziewa się dyskomfortu. Tak właśnie jest u koni z syndromem wobblera. Inną możliwą przyczyną jest ból w obrębie stawów okolicy lędźwiowo-krzyżowo-biodrowej. Dotknięte nim konie mogą nie chcieć podnosić jednej lub obu kończyn tylnych, ponieważ nie chcą się oprzeć na przeciwległej kończynie. Takiej pozycji towarzyszy pewien stopień rotacji miednicy, co powoduje dyskomfort.

Mit 15: „Mój koń zwykle dobrze skacze, ale nie lubi bankietów ani skoków w dół. Myślę, że to dlatego, że się do nich niechęci”.

Niechęć do zeskoków na pochyłości lub do zeskoków z bankietów

W porównaniu do skoków na płaskiej powierzchni, lądowania z zeskokiem i skoki z bankietów zwiększają siły działające na kopyta i kończyny przednie. Jeśli na przykład koń odczuwa ból w jednym z przednich kopyt, to będzie on silniejszy przy lądowaniu „z górki”. Koń może oczekiwać silniejszego bólu (który w innych okolicznościach może nie być aż tak intensywny) i wykazywać powtarzającą się niechęć do takich skoków. Niekiedy działania jeźdźca również mogą nasilać te obawy, ponieważ jeśli odmawiający koń nieodczekiwanie jednak zdecyduje się na skok, jeźdźcy zostają za ruchem i nieumyślnie szarpną konia za pysk. Strachliwy, jeźdźca zachowawczo jeździec również może przyczynić się do nasilenia problemu, a zatrzymania i odmowy stają się u konia nawykiem.

Zatrzymanie przed przeszkodą z lądowaniem na terenie znajdującym się niżej niż powierzchnia odskoku

Odmowa zeskoku z lądowaniem w wodzie

Mit 16: „Mój koń zawsze »ciągnął« do przeszkód na crossie, nawet do wąskich frontów, ale od jakiegoś czasu zaczął wyłamywać, szczególnie na prawo. Trener mówi, że to błąd jeźdźca”.

Wyłamywanie przed przeszkodą

Wyłamanie mogą być efektem przerwania komunikacji między jeźdźcą a koniem. Taki problem można rozwiązać przez powrót do podstaw (np. przejeżdżania pomiędzy chorągiewkami, następnie skoków przez niską przeszkodę, a dalej stopniowo wprowadzać korner), co pozwoli koniowi odzyskać pewność siebie. Jeśli jednak wyłamywanie stale się powtarza, może być spowodowane podkliniczną kulawizną którejś z kończyn (którą trudno dostrzec).

Wyłamanie na prawo

Mit 17: „Mój koń zawsze kochał skakać. Nigdy nie odmawiał. Jeździmy stale i bez zmian na jednym poziomie – 90 cm w WKKW, ale od jakiegoś czasu on zaczął zatrzymywać się na parkurze i czasem na crossie. Trudno określić dlaczego. Straciłam pewność siebie i myślę, że to moja wina”.

Odmowa skoku

Koń może stracić pewność siebie przy skokach wtedy, gdy nasze wymagania wzrosną i będzie musiał skakać wyższe przeszkody na granicy swoich możliwości, szczególnie jeśli jeździec nie zawsze jest w stanie znaleźć właściwe miejsce odskoku. Jeśli jednak odmowy zaczynają regularnie się powtarzać w czasie startów na poziomie, na którym do tej pory się nie zdarzały, zwykle oznacza to jakiś problem powiązany z bólem. Taka sytuacja może zachwiać pewnością siebie jeźdźcy, który zaczyna jeździć bardziej zachowawczo lub bardziej ofensywnie, a to tylko pogłębi problem. Na ogół zaczyna się on od tego, że koń spodziewa się, że będzie bolało.

Zatrzymanie przed przeszkodą

Mit 18: „Mój koń zawsze ląduje na złą nogę, kiedy skaczemy z najazdu w prawo. Nawet jeśli bardzo wyraźnie sygnalizuję, że po lądowaniu skręcamy ostro w prawo, koń ciągle ląduje na lewą. Podejrzewam, że to takie jego przyzwyczajenie”.

Lądowanie na złą nogę

Obserwując zdrowe konie skaczące luzem, możemy zauważyć, że będą lądować z jednakową częstotliwością na obie przednie kończyny. Jeśli koń stale odmawia lądowania na jedną kończynę, zwykle jest to spowodowane bólem. To, na którą kończynę koń woli lądować, zależy od źródła bólu (innymi słowy, jeśli kulawizna dotyka lewego przodu, koń będzie wolał lądować na lewą lub prawą nogę, zależnie od umiejscowienia bolesności w lewej kończynie). Siła oddziaływania podłoża (czyli siła, z jaką podłoże oddziałuje na kopyto) jest większa w przypadku kończyny przedniej podążającej, która ląduje bardziej pionowo niż przednia kończyna prowadząca. Dlatego koń z bólem w lewym przodzie będzie wolał lądować na lewy przód, ponieważ siła oddziaływania podłoża przenoszona na tę kończynę poprzez kopyto będzie mniejsza. Należy też sprawdzić pozycję jeźdźcy w siodle, tak by upewnić się, że ciężar jego ciała jest symetrycznie rozłożony. Konie są w stanie modyfikować technikę skoku, tak by zaadaptować się do krzywego dosiady jeźdźcy, szczególnie podczas fazy lotu nad przeszkodą.

Koń odbija się na prawą nogę, ale stale ląduje na lewą

Mit 19: „Mój koń przy siodłaniu zawsze odwracał się, żeby ugryźć się w okolicy popręgu, ale on jest uparty i humorzasty, to po prostu część jego charakteru”.

Humorzastość lub agresja przy podpinaniu popręgu

Gryzienie okolicy popręgu przy siodłaniu nie jest normalnym zachowaniem. Jeśli takie zachowanie pojawia się cyklicznie, może być powiązane z wrzodami żołądka. Zwykle jednak jest spowodowane przez niedopasowane siodło (szczególnie jeśli przedni łęk jest zbyt ciasny) lub przez ból występujący w czasie jazdy, powodujący kulawizny lub nieprawidłowości galopu (brak fazy zawieszenia, galop czterotaktowy, powtarzające się przejścia z kłusa do galopu). Gryzienie okolic popręgu występuje wtedy, kiedy koń spodziewa się bólu związanego z jazdą. Nieco rzadziej powodem jest powodujący dyskomfort popręg.

Odwracanie głowy w kierunku popręgu podczas podpinania

Mit 20: „Mój koń nigdy nie chciał stać spokojnie przy schodkach do wsiadania, ale on jest naprawdę »szybkim« koniem, więc to cecha jego charakteru”.

Niechęć do stania przy wsiadaniu

Powtarzające się problemy ze staniem przy wsiadaniu mogą być wynikiem niedostatecznego wyszkolenia konia. Mogą jednak wynikać również z niedopasowanego siodła lub bólu mięśniowo-szkieletowego odczuwanego podczas jazdy. W takiej sytuacji problematyczne zachowanie odzwierciedla stres związany ze spodziewanym bólem.

Koń odsuwa się od schodków do wsiadania. Widoczne też dwa z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, nieruchome spojrzenie

Mit 21: „*Mój koń napiera na prawą rękę (tzn. napięcie na prawej wodzy jest zbyt duże), ale jestem praworęczna, to moja dominująca ręka i prawdopodobnie zbyt mocno jej używam*”.

Jedna wodza mocniej napięta niż druga

Niesymetryczne napięcie wodzy może być wynikiem działań jeźdźca, jednak jeśli faktycznie taka byłaby przyczyna, to problem powinien zniknąć, gdy konia dosiadzie jeździec o większych umiejętnościach. Znacznie częściej asymetryczne napięcie wodzy (szczególnie jeśli występuje powtarzalnie) to adaptacja ruchowa konia, który chce zmniejszyć ból odczuwany w czasie jazdy. Wynikiem tej adaptacji jest przeciąganie wędzidła na jedną stronę pyska. Większość koni z takim problemem wykazuje dyskomfort w kończynach tylnych. Kiedy usuniemy źródło bólu, napięcie wodzy staje się bardziej symetryczne, a kontakt jest odczuwany jako „bardziej równy”. Jak we wszystkich przypadkach problemów występujących podczas jazdy, należy sprawdzić pysk pod kątem uszkodzeń zębów, urazów warg, dziąseł lub języka, a także przyjrzeć się dopasowaniu, rozmiarowi i stanowi wędzidła.

Wędzidło przeciągnięte na prawo przy zbyt silnym napięciu prawej wodzy w porównaniu z lewą. Koń wykazuje również trzy z zachowań opisanych w etogramie bólu konia wierzchowego: uszy skierowane do tyłu, nieruchome spojrzenie, głowa przed pionem. Ponadto koń zbyt wysoko unosi przód w galopie na prawą nogę

Mit 22: „*W czasie treningu ujeżdżeniowego moja klacz utrzymuje piękny, leciutki kontakt na wodzach, ale sędziowie mówią, że chowa się za wędzidło, a wodze czasem mają tendencje do zwisania (brak napięcia na wodzy). Myślę, że mój koń po prostu tak się porusza*”.

Głowa za pionem pomimo braku kontaktu na wodzach

Chowanie się za wędzidło

Prawidłowo szkolony, wolny od bólu koń powinien przyjmować równy kontakt na obu wodzach (tzn. wodze powinny być lekko napięte), a jego kość nosowa powinna być ustawiona w pionie lub lekko przed pionem. Powtarzające się problemy z utrzymaniem prawidłowego kontaktu mogą być efektem błędów treningowych, ale mogą też odzwierciedlać zmiany w postawie i ruchu konia spowodowane przez ból. Jeśli usuniemy źródło bólu, takie konie zwykle przyjmują mocniejszy kontakt na wodzach. Źródło bólu może się znajdować w pysku lub w innej okolicy ciała.

Mit 23: „Mój koń wiesz się na wędzidle (napięcie wodzy jest silne, ale jednakowe z obu stron). Trener mówi, że muszę zacząć chodzić na siłownię i popracować nad mięśniami posturalnymi, tak bym lepiej mógł wspierać mojego konia”.

Wieszanie się na wędzidle

Nadmierne napięcie na wodzach jest zwykle efektem niedostatecznego zaangażowania i braku impulsu z kończyn tylnych. Może to oznaczać, że jeździec nie siedzi stabilnie, nie ma równowagi i nieprawidłowo używa pomocy. Jeśli jednak problem nie znika po przepracowaniu dosiada (lub jeśli konia dosiądzie bardziej doświadczony jeździec), to bardziej prawdopodobną przyczyną wieszania się na wędzidle jest ból. W takiej sytuacji koń opiera się na wędzidle i jest ciężki przodem, ponieważ mocniejsze zaangażowanie tylnych kończyn wiąże się z dyskomfortem. Silny jeździec o dużych umiejętnościach może poprawić jakość chodów, ale jeśli koń nadal zdradza behawioralne oznaki bólu, oznacza to zwykle, że gdzieś istnieje ukryta bolesność.

Koń „wisi” na ręce jeźdźca, opierając się na wędzidle w galopie, a jego przód jest ciężki. Koń wykazuje również cztery zachowania opisane w etogramie bólu konia pod siodłem: wypadający język, głowa za pionem, martwe, nieobecne spojrzenie, wędzidło – zbyt szerokie – przeciągnięte na lewą stronę

PROBLEMY Z GALOPEM

Mit 24: „Ani ja, ani trener nie czujemy, żeby mój koń kulał, ale on nigdy nie chciał galopować na prawą nogę. To dla niego normalne”.

Niechęć do galopu na jedną ze stron

Normalny, dorosły, prawidłowo ujeżdżony koń powinien być w stanie wykonać przejście do galopu i pozostać w tym chodzie równie łatwo na obie strony. Zdarzają się konie, które poruszają się symetrycznym kłusem i wydają się wolne od bólu, ale nie jest im zbyt wygodnie w galopie. Kłus to chód dwutaktowy, w którym ciężar ciała konia opiera się naprzemiennie na przekątnych parach kończyn. Tymczasem prawidłowy galop to chód trzytaktowy, w którym chwilami koń opiera się jedynie na jednej kończynie (na przykład na zewnętrznej tylnej). Może to powodować dyskomfort, przez co koń będzie stale odmawiał zagalopowania.

Jeździec nie jest w stanie skłonić konia do zagalopowania na prawą nogę. Koń wykazuje również dwa z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, martwe, nieobecne spojrzenie

Mit 25: „Mam moją klacz od roku i zawsze miała problem z pozostaniem w galopie na lewą nogę. Stale próbuje przejść z galopu do kłusa. Wydaje się, że galop na prawą nogę jest dla niej łatwiejszy. Trener mówi, że to dlatego, że lepiej siedzę w siodle, jadąc w prawo niż w lewo”.

Problem z utrzymaniem galopu na lewą nogę. Koń wykazuje również cztery z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, martwe, nieobecne spojrzenie, głowa przed pionem, machanie ogonem

Trudności z pozostawaniem w galopie

Prawidłowo trenowany, wolny od bólu koń powinien móc z łatwością pozostawać w galopie na obie strony. Najczęstszymi przyczynami problemów z galopem jest kulawizna tylnych kończyn oraz ból grzbietu. Jeśli koń stale ma trudności z galopem na prawo lub na lewo, najprawdopodobniej jest to spowodowane ukrytym problemem bólowym. Trzeba pamiętać, że nieprawidłowo poruszający się koń będzie wpływał na dosiad jeźdźca i jego zdolność do stosowania pomocy. Jeśli problem z galopem pojawiał się od dnia zakupu, może to oznaczać, że ból już wtedy był obecny. Trzeba jednak pamiętać, że krzywy dosiad jeźdźca powoduje nierównomierny rozkład sił, a to wymusza na koniu zmianę wzorca ruchu i w rezultacie spowoduje ból pochodzenia mięśniowo-szkieletowego.

Mit 26: „Mój koń często bryka przy zagalopowaniu. Mówiono mi, że to z radości”.

Brykanie przy zagalopowaniu

Powtarzające się brykanie przy zagalopowaniu zwykle oznacza ból. Takie zachowanie nie mówi wprawdzie nic o umiejscowieniu bólu (jest objawem niespecyficznym), ale najczęściej jest to ból w okolicy lędźwiowo-krzyżowo-biodrowej. Inne źródła bólu również były łączone z tym zachowaniem.

W takich przypadkach zawsze powinno być sprawdzone dopasowanie siodła do konia i jeźdźca.

Brykanie przy zagalopowaniu. Koń wykazuje też dwa z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, martwe, nieobecne spojrzenie

Mit 27: „Mój 7-letni koń do WKKW startuje na poziomie 100 cm, ale stale krzyżuje w galopie na obie strony, szczególnie w narożnikach. Trener mówi, że to dlatego, że nie siedzę wystarczająco prosto, ale krzyżowanie występuje także wtedy, gdy jeździ moja przyjaciółka, a ona jest lepszym jeźdźcem niż ja”.

Krzyżowanie w galopie na prawą nogę

Krzyżowanie w galopie

W przeciwieństwie do kłusa galop jest chodem asymetrycznym, w którym cały ciężar ciała konia w pierwszym takcie galopu przejmuje zewnętrzna tylna kończyna. Dlatego właśnie koń może nie wyglądać na kulawego w kłusie, ale w galopie już tak. Młody koń, któremu brakuje siły mięśni i koordynacji, będzie łatwo wpadał w krzyżowanie w galopie, szczególnie w narożnikach, ale koniowi 7-letniemu już nie powinno się to zdarzać. Jeśli koń stale krzyżuje w galopie, najczęściej oznacza to dyskomfort w kończynach tylnych.

Mit 28: „*Mój koń zawsze trudniej skręcał w prawo niż w lewo. Zęby zostały sprawdzone i wszystko jest w porządku. Trener mówi, że wędzidło jest dobrze dopasowane i że koń po prostu jest niezdarny*”.

Niechęć lub trudność przy skręcaniu na jedną stronę

Stale powtarzające się trudności przy skrętach w konkretną stronę niemal zawsze związane są z dyskomfortem. Istnieje wiele potencjalnych przyczyn: ból w obrębie pyska, szyi i grzbietu, a także kulawizna kończyn przednich lub tylnych. Prawidłowo trenowane i wolne od bólu konie nie są niezdarne – niezdarność ma zwykle podłoże bólowe. Na fotografii widocznej obok wewnętrzna tylna kończyna wkracza skosem głęboko pod kłódę w kierunku zewnętrznej przedniej. Konie często robią tak po to, by zmniejszyć ból w tylnych kończynach.

Trudności przy skręcie w prawo w galopie na prawą nogę. Prawa tylna kończyna wkracza skosem pod kłódę w kierunku przedniej kończyny

Mit 29: „*Moja klacz od zawsze była »koniem jednobiegowym«. Wydaje się, że jest jej wygodnie w chodach roboczych, ale nigdy nie udało mi się od niej uzyskać kłusa pośredniego. Myślę, że ona po prostu nie jest typem sportowca*”.

Kłus w niezmiennym tempie. Koń wykazuje również trzy z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, martwe, nieobecne spojrzenie, głowa za pionem

Niezdolność do poruszania się kłusem pośrednim

Konie bez wątpienia różnią się między sobą pod względem jakości chodów, a koń pełnej krwi nie będzie miał takiej samej amplitudy ruchu jak koń półkrwi wyhodowany do ujeżdżenia. Jednak każdy odpowiednio trenowany koń będzie w stanie poruszać się kłusem pośrednim. U niektórych koni lepiej niż samotna jazda po placu działa jazda w terenie obok większego konia o dłuższym kroku, za którym będą musiały nadążać. Kłusy po śladach ciągnika w zbożu (za zgodą właściciela pola!) potrafią zdziałać cuda.

Właściwie rozłożone drążki na kłus również mogą pomóc w wypracowaniu lepszego kłusa. Ponadto jeździec musi być pewien, że jego pomoce nie działają sprzecznie. Kłus pośredni jednak wymaga większego impulsu i zaangażowania zadu niż kłus roboczy, a niezdolność konia do poruszania się tym chodem może być wynikiem bólu mięśniowo-szkieletowego. Zbyt wąski przedni tęg siodła również może ograniczać zakres ruchu przednich kończyn.

Mit 30: „Kiedy jadę klusem, czasem wydaje mi się, że moja klacz chciałaby zagalopować na kilka kroków. Zdarza się to w różnych odstępach czasu, różnych sytuacjach i na obie strony. Zawsze tak było, więc u niej to chyba normalne”.

Powtarzające się próby przejścia z klusa w galop

Koń, który stale przejawia takie zachowanie (które czasem odczuwamy jak podskoki), może mieć niedopasowane siodło. Powtarzające się “wskakiwanie” w galop może również być wywołane przez chwilowy nerwoból u podstawy szyi (w miejscu przejścia kręgosłupa szyjnego w piersiowy) lub przez inne związane z bólem stany, które jeszcze nie zostały zidentyfikowane. Czasem to zachowanie występuje na lonży, ale częściej zdarza się podczas pracy pod siodłem.

“Wskakiwanie” w galop. Lewa przednia kończyna jest wysunięta w przód, szyja i głowa są uniesione, a koń wykazuje dwa z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, martwe, nieobecne spojrzenie

Mit 31: „Od kiedy ją kupiłam dwa lata temu, moja klacz nigdy nie chciała schodzić z pochyłości po linii prostej. Wydaje się, że woli schodzić bokiem jak krab”.

Schodzenie bokiem z pochyłości

Zdrowe konie powinny być w stanie zbalansować siebie i jeźdźca tak, by zejść z pochyłości po linii prostej. Jeśli jednak koń odczuwa ból mięśniowo-szkieletowy lub chodzi w niedopasowanym siodle, odczuwany przez niego dyskomfort może nasilać się przy schodzeniu. Na przykład podczas schodzenia ze wzgórza większe siły działają na przednie kończyny. Ponadto, zależnie od stopnia nachylenia zbocza, kończyny tylne muszą wkroczyć pod kłode, zmieniając siły działające na ścięgna, więzadła i stawy. Nacisk siodła na grzbiet w okolicy przedniego łęku również może się nasilać. Schodzenie bokiem z pochyłości, jeśli powtarza się regularnie, zwykle oznacza adaptację ruchu w celu ograniczenia dyskomfortu spowodowanego ukrytym problemem bólowym. Należy wziąć pod uwagę również zmianę rozkładu ciężaru jeźdźcy. Jeśli jeździec siedzi krzywo, koń może zmienić sposób poruszania się.

Mit 32: „*Moje siodło stale zsuwa się na prawo. Pasowacz, który je sprawdził, zapewnia, że jest dobrze dopasowane. Wcześniej w wypadku podczas jazdy złamałam lewą kość podudzia i podejrzewam, że muszę siedzieć niesymetrycznie i dlatego siodło zsuwa się na prawo*”.

Siodło stale zsuwa się na jedną stronę

Istnieje wiele potencjalnych przyczyn ciągłego zsuwania się siodła. Ze strony konia są to: kulawizna tylnej kończyny oraz asymetria łopatek lub umięśnienia grzbietu. Z kolei jeździec może siedzieć krzywo, a siodło może mieć nierówno wypełnione poduszki. Jeśli siodło zsuwa się również wtedy, kiedy koń porusza się kłusem w rękę lub kłusem i galopem na lonży bez jeźdźcy, to najprawdopodobniej zsuwanie się ma związek z samym koniem. Podobnie jeśli siodło zsuwa się pod jeźdźcem, który na innych koniach siedzi prosto, to najpewniej przyczyną jest koń, a nie jeździec.

Krzywy dosiad jeźdźcy oraz niesymetryczne wypełnienie poduszek siodła rzeczywiście się zdarzają, jednak najczęściej spotykaną przyczyną zsuwania się siodła jest kulawizna jednej z tylnych kończyn. Paradoksalnie dobrze dopasowane siodło będzie miało większe szanse na zmianę pozycji niż siodło, które mostkuje (czyli styka się z grzbietem wyłącznie w okolicy przedniego i tylnego łęku, natomiast nie styka się w środkowej części poduszek). Zsuwające się siodło będzie częściej występowało u koni o okrągłym grzbiecie niż u koni, których kłoda jest węższa. Jednak u wszystkich koni, w tym u tych z okrągłym grzbieciem, zsuwające się siodło jest zwykle wynikiem spowodowanych bólem zmian w sposobie poruszania się konia. Próbując ustalić przyczynę zsuwania się siodła, warto pamiętać, że niektóre wpływające na to czynniki mogą być wzajemnie powiązane. Na przykład w stale zsuwającym się siodle wypełnienie poduszek ugniata się niesymetrycznie. Dodatkowo zsuwające się siodło może być wynikiem asymetrii dosiady jeźdźcy, ale przesunięte siodło również może sprawiać, że jeździec będzie siedział krzywo. Wreszcie asymetria mięśni grzbietu – również potencjalnej przyczyny zsuwania się – może być wynikiem niedopasowanego siodła. Dlatego też wszystkie możliwości należy kolejno zbadać, tak by określić prawdziwe podłoże problemu.

Siodło zsuwa się na prawo

Mit 33: „Moja klacz skacze dobrze, więc przypuszczalnie wszystko jest z nią w porządku, ale jej oceny z ujeżdżenia są nieco niewyównane i na ogół nie przekraczają 60%.”

Słabe lub niewyównane oceny w ujeżdżeniu

Wiele koni lubi skakać, szczególnie jeśli nie przekracza to ich możliwości fizycznych. Ponadto wyrzut adrenaliny i endorfin w czasie skoku wzmacnia ich dobre samopoczucie. Praca ujeżdżeniowa natomiast jest powtarzalna i zwykle odbywa się w ograniczonej przestrzeni maneżu. Niektóre konie uznają to za mniej interesujące od skoków. Ponadto powtarzające się przeciążenia kończyn podczas skrętów, części pracy ujeżdżeniowej, mogą nasilać ból będący efektem problemów, które zwykle pozostają utajone. Może to być przyczyną słabych lub niewyównanych ocen w ujeżdżeniu i tłumaczyć różnice w nastawieniu do pracy niektórych koni podczas skoków i ujeżdżenia.

Dobry przejazd w skokach, ale słaby w ujeżdżeniu. W czasie jazdy na czworoboku koń wykazuje trzy z zachowań opisanych w etogramie: uszy skierowane do tyłu, martwe, nieobecne spojrzenie, głowa przed pionem

Przyczyny bólu występującego w czasie jazdy, który nie powoduje jednak wyraźnej kulawizny

Przyczyna bólu	Komentarz
Uszkodzenia wewnętrznej strony policzków przez ostre krawędzie zębów	Konie różnie reagują na uszkodzenia tkanek pyska
Uszkodzenie kącików pyska	Głębokie rany cięte, zasinienia
Uszkodzenie diastemy	Zasinienia, chroniczne zgrubienie tkanek miękkich
Nieprawidłowo dopasowane ogłowie	Najczęstsze przyczyny to: ucisk spowodowany przez nagłówek, naczótek lub nachrapnik, sprzączki zlokalizowane blisko stawu skroniowo-żuchwowego, niewłaściwy rozmiar lub rodzaj kieżna w stosunku do budowy i wielkości pyska
Nieznaczna jednostronna kulawizna kończyny przedniej lub tylnej	Może być widoczna jedynie w konkretnych okolicznościach (np. na 10-metrowym kole w kłusie anglezowanym lub w ruchach wymagających zebrania)
Obustronna [†] kulawizna przednich kończyn	Może być widoczna jedynie jako skrócenie wykroku lub brak zaangażowania
Obustronna [†] kulawizna kończyn tylnych	Może być widoczna jedynie jako słaby impuls i zaangażowanie tylnych kończyn w kłusie i/lub galopie, może powodować pogorszenie jakości galopu (np. krzyżowanie, brak fazy zawieszenia, galop z przeciążaniem przodu, galop czterotaktowy, problemy z lotnymi zmianami)
Bolesność odcinka szyjnego kręgosłupa	U konia ze sztywną szyją pierwotny problem może znajdować się w obrębie samej szyi lub gdzieś indziej w ciele, a wtedy sztywność szyi rozwija się jako problem wtórny
Bolesność odcinka piersiowo-lędźwiowego kręgosłupa (ból grzbietu)	Ograniczona ruchomość okolicy piersiowo-lędźwiowo-krzyżowej może stanowić adaptację do kulawizny kończyny przedniej lub tylnej
Ból stawów w okolicy lędźwiowo-krzyżowo-biodrowej	Może powodować więcej problemów z galopem niż z kłusem
Nawracający powysiłkowy rozpad mięśni	Dotknięte nim konie nie wyglądają jak klasyczne przypadki mięśniochwatu, a jedynym objawem może być słabsza jakość ruchu
Nieprawidłowo dopasowane siodło lub popręg	Konie znacznie różnią się między sobą pod względem rodzaju i natężenia reakcji na niedopasowany sprzęt
Siodło źle dopasowane do jeźdźcy	Wpływa na rozkład ciężaru ciała, pozycję i równowagę jeźdźcy
Rozmiary i proporcje ciała jeźdźcy (np. długość tułowia a długość nóg) w stosunku do rozmiarów i proporcji ciała konia	Wpływa na rozkład ciężaru ciała, pozycję i równowagę jeźdźcy
Skrzywienie jeźdźcy	Wpływa na rozkład ciężaru ciała

* Kończyna lewa lub prawa † Obie kończyny prawe i lewe

Etogram bólu u koni pod siodłem

Poniższa lista obejmuje 24 zachowania opisane w *Etogramie bólu u koni pod siodłem*. Większość z tych zachowań może aż 10 razy częściej występować u koni z bólem pochodzenia mięśniowo-szkieletowego niż u koni, których nic nie boli. Konie wolne od bólu również mogą z różnych powodów przejawiać niektóre zachowania opisane w etogramie, jednak wynik powyżej 8 punktów (czyli przynajmniej 8 zaznaczonych zachowań z listy) najprawdopodobniej oznacza obecność bólu u konia. Dlatego lista została opracowana w celu określenia całkowitej liczby zachowań, jakie wykazuje koń. Należy zauważyć, że niektóre konie z bolesnością mają wynik etogramu poniżej 8 punktów. Badania wykazały, że konie z wyższym wynikiem oceny według etogramu zwykle gorzej pracują pod siodłem niż konie z niższymi wynikami.

Zachowanie	Zaznaczyć, jeśli występuje	Komentarze
1. Wielokrotne zmiany ustawienia głowy (górną/dół), niezwiązane z rytmem kłusa		
2. Przekrzywiona głowa, wielokrotne przekrzywienie głowy		
3. Głowa przed pionem ($> 30^\circ$) przez ≥ 10 s		
4. Głowa za pionem ($> 10^\circ$) przez ≥ 10 s		
5. Ciągłe zmiany pozycji głowy, rzucanie lub kręcenie głową z boku na bok, ciągłe poprawianie pozycji		
6. Uszy odwrócone do tyłu lub stulone (jedno lub oba) ≥ 5 s; ciągłe tulenie uszu		
7. Powieki zamknięte lub w pół przymknięte przez 2–5 s; częste mruganie		
8. Widoczna twardówka		
9. Martwe, nieobecne spojrzenie przez ≥ 5 s		
10. Wielokrotne otwieranie \pm zamykanie pyska z rozdzielaniem zębów przez ≥ 10 s		
11. Język wysuwający się lub zwisający i/lub na przemian wystawiany i chowany w pysku		
12. Wędzidło przeciągnięte w pysku a jedną stronę (lewą lub prawą)		
13. Ogon przyciśnięty do zadu lub niesiony po jednej stronie		
14. Wielokrotne, energiczne machnięcia ogonem podczas przejść: ruch w górę i w dół, na boki lub dookoła		
15. Spieszenie (częstotliwość kroków w kłusie $> 40/15$ s), nieregularny rytm kłusa lub galopu; wielokrotne zmiany tempa kłusa lub galopu		
16. Zbyt wolny chód (częstotliwość kroków w kłusie $< 35/15$ s); „pasażowaty” kłus		
17. Ślady tylnych kończyn nie podążają za przednimi, lecz odchylają się lewo lub prawo; kłus i/lub galop na trzech śladach		
18. Wielokrotne zmiany nogi w galopie: wielokrotne zagalopowanie ze złej nogi, zmiana nogi na przodzie i/lub na zadzie, krzyżowanie		
19. Samowolne zmiany chodu (np. przejście z galopu do kłusa lub z kłusa do galopu)		
20. Potykanie się lub zachwianie równowagi więcej niż raz; wielokrotnie powłóczenie kopytem		
21. Nagła zmiana kierunku jazdy, niezgodna z kierunkiem wytyczonym przez jeźdźca, płoszenie się		
22. Niechęć do ruchu naprzód (konieczność użycia silnych pomocy \pm zachęty słownej), samowolne zatrzymanie		
23. Stawanie dęba (obie kończyny przednie odrywają się od podłoża)		
24. Brykanie lub bicie zadem, kopanie tylnymi kończynami (jedną lub obiema)		

KURS ONLINE: Etogram bólu u koni pod siodłem

12-częściowy kurs z interaktywnymi quizami zatytułowany: *Jak rozpoznawać 24 zachowań wskazujących na ból u koni pod siodłem* jest dostępny na:

www.equitopiacenter.com

Dokument: 24 zachowania konia, którego coś boli. Zmieniamy sposób myślenia o kulawiznach.
Dostępny na : <https://www.24horsebehaviors.org/>

Ten 35-minutowy film opisuje historię konia skoczka, który, co do niego niepodobne, nagle zaczął odmawiać skoków i coraz mniej chętnie pracował na maneżu. Film ilustruje sposób, w jaki etogram objawów bólowych u koni pod siodłem może poprawić rozpoznawanie problemów związanych z bólem oraz, poprzez odpowiednie badania i identyfikację przyczyn bólu, polepszyć dobrostan konia. Opowiada też o emocjonalnym ciężarze, jaki może dotyczyć jeźdźca i konia doświadczającego bólu z niezidentyfikowanych przyczyn, i jak ważne jest, by uzyskać trafną diagnozę i rokowanie.

Istotne publikacje

Publikacje oznaczone gwiazdką (*) są dostępne na licencji Open Source i można je pobrać bez żadnych opłat.

Inne są dostępne na żądanie. Należy wysłać mail na adres sue.dyson@aol.com

Berger, J., Bondi, A., Dyson, S. Ellis, A., Lindegaard, A., Martin, C., Pollard, D., Routh, J., Thomson, K. (2022) Commentary on Ladewig et al.: The uses, values, and limitations of the Ridden Horse Pain Ethogram *J. Vet. Behav.* 57, 31-34. doi:org/10.1016/j.jveb.2022.09.002

Dyson, S. (2019) Application of a ridden horse ethogram to horses competing at a 4-star three-day-event: comparison with cross-country performance. *Equine Vet. J.* 51 (Suppl. 53), 11.

Dyson, S. (2020) Unexplained forelimb lameness possibly associated with radiculopathy. *Equine Vet. Educ.* 32(S10), 92-103.

Dyson, S. (2022) The Ridden Horse Pain Ethogram and the performance of sports horses: a review *Proc. Amer. Assoc. Equine Pract.* 68, 316-325.

Dyson, S., Berger, J., Ellis, A., Mullard, J. (2017) Can the presence of musculoskeletal pain be determined from the facial expressions of ridden horses (FEReq)? *J. Vet. Behav.: Clin. Appl. Res.* 19,78-89.

Dyson, S., Berger, J., Ellis, A., Mullard, J. (2018) Development of an ethogram for a pain scoring system in ridden horses and its application to determine the presence of musculoskeletal pain. *J. Vet. Behav.: Clin. Appl. Res.* 23, 47-57.

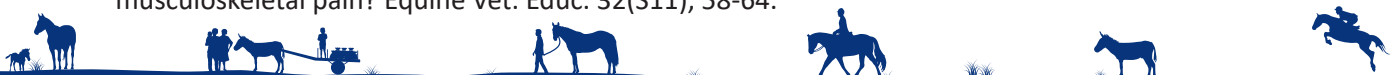
Dyson, S., Berger, J., Ellis, A., Mullard, J. (2018) Behavioural observations and comparisons of non-lame horses and lame horses before and after resolution of lameness by diagnostic analgesia. *J. Vet. Behav.: Clin. Appl. Res.* 26, 64-70.

Dyson, S., Ellis, A., Mullard, J., Berger, J. (2018) Response to Gleeup: understanding signals that indicate pain in ridden horses. *J. Vet. Behav.: Clin. Appl. Res.* 23, 87-90.

Dyson, S., Ellis, A., Quiney, L., Douglas, J., Bondi, A., Harris, P. (2018) The influence of rider: horse bodyweight ratio on equine gait, behaviour, response to thoracolumbar palpation and thoracolumbar dimensions: a pilot study. *Proceedings of the 14th International Society of Equitation Science Congress, Rome, p120*

- Dyson, S., Van Dijk, J. (2020) Application of a ridden horse ethogram to video recordings of 21 horses before and after diagnostic analgesia: reduction in behaviour scores. *Equine Vet. Educ.* 32(S10), 104-111.
- *Dyson, S., Pollard, D. (2020) Application of a Ridden Horse Pain Ethogram and its relationship with gait in a convenience sample of 60 riding horses. *Animals* 10, 1044; doi:10.3390/ani10061044
- Dyson, S., Ellis, A. (2020) Application of a Ridden Horse Pain Ethogram to horses competing at 5-star three-day-events: comparison with performance. *Equine Vet. Educ.* doi: 10.1111/eve.13415
- Dyson, S., Ellis, A., Guire, R., Douglas, J., Bondi, A., Harris, P. (2020) The influence of rider:horse body-weight ratio and rider-horse-saddle-fit on equine gait and behaviour: a pilot study. *Equine Vet. Educ.* 32(10), 527-534 doi:10.1111/eve.13085
- Dyson, S., Thomson, K., Quiney, L., Bondi, A., Ellis, A. (2020) Can veterinarians reliably apply a whole horse ridden ethogram to differentiate non-lame and lame horses based on live horse assessment of behaviour? *Equine Vet. Educ.* 32(S10),112-120. doi:10.1111/eve.13104
- Dyson, S., Ellis, A. (2022) Application of a Ridden Horse Pain Ethogram to horses competing at 5-star three-day-events: comparison with performance. *Equine Vet. Educ.* 34, 306-315 doi: 10.1111/eve.13415
- Dyson, S. (2020) How to determine the presence of musculoskeletal pain in ridden horses by application of the Ridden Horse Pain Ethogram. *Proc. Amer. Assoc. Equine Pract.* 66, 334-342
- Dyson, S., Bondi, A., Routh, J., Pollard, D. (2022) Gait abnormalities and ridden horse behaviour in a convenience sample of the United Kingdom ridden sports horse and leisure horse population. *Equine Vet. Educ.* 34, 84-95. doi: 10.1111/eve.13395
- Dyson, S., Martin, C., Bondi, A., Ellis, A. (2022) The influence of rider skill on ridden horse behaviour, assessed using the Ridden Horse Pain Ethogram, and gait quality. *Equine Vet. Educ.* 34(7), e308-317. doi:10.1111/eve.13434
- Dyson, S., Bondi, A., Routh, J., Pollard, D., Preston, T., McConnell, C., Kydd, J. (2022) An investigation of behaviour during tacking-up and mounting in ridden sports and leisure horses. *Equine Vet. Educ.* 34(6), e245-257. doi: 10.1111/eve.13432
- Dyson, S., Bondi, A., Routh, J., Pollard, D., Preston, T., McConnell, C., Kydd, J. (2022) Do owners recognise abnormal equine behaviour when tacking-up and mounting? A comparison between responses to a questionnaire and real-time observations. *Equine Vet. Educ.* 34, e375-e384. doi:10.1111/eve.13471
- Dyson, S., Bondi, A., Routh, J., Pollard, D. (2022) An investigation into the relationship between equine behaviour when tacked-up and mounted and epaxial muscle hypertonicity or pain, girth region hypersensitivity, saddle fit, rider position and balance and lameness. *Equine Vet. Educ.* 34, e258-267. doi:10.1111/eve.13440
- Dyson, S. (2022) The Ridden Horse Pain Ethogram. *Equine Vet. Educ.* 34(7), 372-380. doi: 10.1111/eve.13468
- *Dyson, S., Pollard, D. (2021) Application of the Ridden Horse Pain Ethogram to elite dressage horses competing in World Cup Grand Prix Competitions. *Animals* 11, 1187. doi.org/10.3390/ani11051187
- *Dyson, S., Pollard, D. (2021) Application of the Ridden Horse Pain Ethogram to horses competing at the Hickstead-Rotterdam Grand Prix Challenge and the British Dressage Grand Prix National Championship 2020 and comparison with World Cup Grand Prix competitions. *Animals* 11, 1820 doi.org/10.3390/ani11061820
- Dyson, S. (2021) How to assess the suitability of rider size – height, morphology and weight – for optimal horse welfare and performance: a review. *Proc. Amer. Assoc. Equine Pract.* 67, 223-230
- Dyson, S., Bondi, A., Routh, J., Kydd, J., Pollard, D. (2021) A review of how to recognise signs of abnormal equine behaviour during tacking-up and mounting and to understand their potential clinical significance. *Proc. Amer. Assoc. Equine Pract.* 67, 231-239
- *Dyson, S., Pollard, D. (2022) Application of the Ridden Horse Pain Ethogram to horses competing in British Eventing 90, 100 and Novice one-day events and comparison with performance. *Animals* 12, 590. <https://doi.org/10.3390/ani12050590>
- Mullard, J., Berger, J., Ellis, A., Dyson, S. (2017) Development of an ethogram to describe facial expressions in ridden horses (FEReq). *J. Vet. Behav.: Clin. Appl. Res.* 18,7-12.
- Thomson, K., Chan, C., Dyson, S. (2020) Head tossing behaviour in six horses: idiopathic headshaking or musculoskeletal pain? *Equine Vet. Educ.* 32(S11), 58-64.

WorldHorseWelfare